

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-29>

УДК 793.38(4-11)«18»

Абрамович О.О., Кудренко А.А.

Київський національний університет культури і мистецтва

СЦЕНІЧНА ПЛАСТИКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО АКТОРСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. Досліджено особливості та тенденції розвитку пластичної майстерності в акторському мистецтві початку XXI ст. Проаналізовано специфіку пластичної культури актора; виявлено характерну залежність зовнішнього пластичного малюнку та внутрішнього стану виконавця; окреслено специфіку розвитку сценічної пластики в акторському мистецтві відповідно до загальносвітових тенденцій театрального простору. Визначено характерні ознаки інтегрування елементів сценічної пластики в театральні постановки. Констатовано, що сценічна пластика в контексті сучасної акторської майстерності – один із важливих засобів у процесі здійснення новаторських постановок класичних драматургічних творів та авторських інсценізацій, що відображає особливості еволюціонування художніх засобів зовнішньої акторської виразності. Метафоричність, стилістична єдність та багатовимірність пластичних елементів сприяють розкриттю характерів персонажів та сенсові-змістового аспекту театральної постановки.

Ключові слова: сценічна пластика, акторська майстерність, театральне мистецтво, пластична культура.

Abramovich Olena, Kudrenko Alina

Kyiv National University of Culture and Arts

STAGE PLASTICS IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY ACADEMIC ARTS

Summary. The peculiarities and tendencies of the development of plastic skills in the acting arts of the beginning of the 21st century are investigated. The specificity of the plastic culture of the actor is analyzed; the characteristic dependence of the external plastic pattern and the internal condition of the performer is revealed; the specifics of the development of stage plastics in acting are outlined in accordance with the global trends of theatrical space. The methodology of the research is based on the principles of a systematic approach to the study of the plastic culture of the actor. A typological method was applied, which contributed to the identification of factors influencing the formation of stage plasticity of an actor; scientific observation and analysis, which made it possible to determine the features of plastic expressiveness in accordance with the specifics of its dual nature – corporeal and sensual; systemic, which contributed to the study of the features of integration of elements of plastic culture in the process of working on the creation of the stage image; as well as the method of theoretical generalization. The characteristic features of the integration of the elements of stage plastic into theatrical productions are determined. It is stated that stage plasticity in the context of contemporary acting is one of the important means in the process of innovative productions of classical dramatic works and author's re-enactments, which reflects the peculiarities of the evolution of artistic means of external actor's expressiveness. The metaphorical, stylistic unity and multidimensionality of the plastic elements contribute to the unveiling of the characters' characters and the semantic aspect of the theatrical production.

Keywords: stage plasticity, acting, theatrical art, plastic culture.

Постановка проблеми. Пошуки нових форм виразності – характерна риса еволюціонування світового театрального мистецтва кінця XX – початку XXI ст. Провідні сучасні режисери, представники різних театральних шкіл, звертаються до пластичної культури, як до одного з найефективніших засобів сценічного мистецтва, в контексті передачі просторових форм художнього твору, індивідуального творчого бачення та внутрішнього життя акторів, оскільки театральні традиції мають на меті відображення внутрішнього світу персонажу, його переживань, думок, почуттів та характерності засобами зовнішньої виразності актора, його поведінки на сцені, тобто через рухи, пози та дії. Це актуалізує дослідження сценічної пластики в сучасному театральному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка пластичної культури актора протягом багатьох десятиліть викликала неабияку увагу наукової спільноти. Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчує посилення інтересу вітчизняних та зарубіжних науковців

до означеної тематики, особливо в контексті сучасної проблематики сценічної пластики, що пов'язано зі специфікою світових театральних тенденцій. Наприклад, А. Бусол у науковій публікації «Сценічний рух як складова професійної підготовки студентів спеціальності акторська майстерність», робить спробу узагальнити дані теорії та практики акторської майстерності з метою визначення значущості сценічного руху в контексті професійної підготовки, стверджуючи, що він є профільним у процесі формування пластичної культури актора [1]; Ю. Старостін у статті «Акторський тренінг: його зміст та основа» [9] аналізує специфіку акторського екзерсису К. Станіславського, Вс. Мейерхольда та Л. Олійника, розглядаючи деякі аспекти роботи над тілом та удосконалення пластики. В. Торгашов у науковій статті «Аналіз стану сценічної пластики в сучасній драматичній виставі (на матеріалі історичного етикету та стильової поведінки)» [11], досліджує стильову поведінку як якісну ознаку сценічної пластики актора.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Здебільшого означене питання розглядається з позиції мистецької педагогіки. Проте особливості пластичної виразності відповідно до специфіки її двоїстої природи – тілесної та чуттєвої; специфіка розвитку пластичної культури в контексті сучасного акторського мистецтва; особливості інтегрування елементів пластичної культури в процесі роботи над створенням сценічного образу вимагають більш детального дослідження.

Виклад основного матеріалу. На думку провідного діяча театрального мистецтва ХХ ст. В. Мейерхольда, «творчість актора є творчість пластичних форм у просторі» [6, с. 290].

Порівняно новими в театральному лексиконі є поняття «пластика», «пластичність» та «пластична виразність». Сформувавшись наприкінці ХІХ ст. дані поняття, що належать до певної сторони акторської майстерності, остаточно затвердилися в якості термінів завдяки визначенню О. Островським актора як «пластичного художника». Поняття пластичність пов'язували не лише з майстерністю актора у галузі зовнішнього малюнку ролі, але й з особливим «виразним жестом», що має власні стилістичні ознаки, які будувалися за специфічними законами та правилами.

На думку Т. Уільямса, пластичність сприяє посиленню дії, теми, персонажів, а також мови сценічного твору, наближуючись до поетичної правди [12, р. 299].

Не менша важливим поняттям невдовзі стала «пластична культура актора», що визначається як ознака професійної майстерності, необхідної актору для успішної роботи над створенням повноцінного сценічного образу [10, с. 388], оскільки перед перевтіленням актор повинен знайти душевні та тілесні якості, що характеризують образ, який він створює, занурюючись в процес формування «людського тіла» та «людського духу» ролі.

На думку С. Маркової, поняття «пластика» та «пластична культура» не тотожні, оскільки друге належить до поняття більш високого порядку [5, с. 26]. Сценічне життя персонажу виявляється зовні через рух, відповідно «людське тіло» ролі створюється актором завдяки використанню засобів пластики, а життя цього тіла на сцені – є логічною послідовністю дій, реалізованих в пластичній формі. Г. Морозова стверджує що якість пластичної форми, її художня цінність для глядацького сприйняття є показником пластичної культури актора або його майстерності в області сценічної пластики [7, с. 8].

Здатність актора до створення пластичного малюнку ролі забезпечують передусім тренування психічних та психофізичних навичок, що сприяють розвитку пластичності тілесного апарату, здатності пристосовуватися до виконання будь-якого пластичного завдання, що визначається внутрішньою або зовнішньою художньою необхідністю. Відповідно пластичність можемо розглядати як головну якість, що характеризує рівень пластичної культури актора.

На думку А. Дрозніна, театр – це самостійний вид мистецтва, власною тренінговою системою якого є не танець, а сценічна пластика – «своєрідний дієвий каркас, в якому живе актор» [2, с. 25], шукає логіку, необхідну для того, щоб побудува-

ти еволюцію пластики від початку і до фіналу. Таким чином досягається органічний зв'язок зовнішнього пластичного малюнку та внутрішнього стану персонажу.

У контексті акторської майстерності сценічну пластику можемо позиціонувати як своєрідний комплекс спеціальних знань, сукупність фізичних навичок, вмінь та психологічних якостей актора, моральних та естетичних категорій, що сприяє художньому втіленню образу.

Технічна мотивація будь-якого персонажу створюється актором засобами пластики, а «життя» тіла образу на сцені проходить як послідовність дій, реалізованих у пластичній формі. Саме якість цієї форми, її художня цінність для глядацького сприйняття і є показником пластичної культури актора або рівня його майстерності в галузі сценічної пластики. Цей рівень безумовно залежить від осмисленої та цілеспрямованої діяльності щодо розвитку та вдосконалення природних якостей людського тіла актора в процесі професійного навчання [10, с. 410].

Відсутність в актора певного компонента сценічної пластики призводить до професійних проблем, що виявляється, наприклад, у втраті координації рухів, використанні уніфікованих засобів пластичної виразності, порушенні балансу оптимальних енергетичних витрат [1, с. 39].

Невід'ємною частиною сценічної пластики є пластична виразність, що позиціонується дослідниками як наслідок внутрішньосенсової необхідності виконавця і полягає в змістовому та психологічному наповненні, підібраності та чіткості пластичного малюнку психофізичних процесів актора.

Дослідження виявило, що пластична виразність має двоїсту природу, а саме тілесну (в розумінні моторну) та чуттєву (тобто психо-емоційну), що дозволяє позиціонувати її як своєрідне художнє зображення. На думку М. Козлова, пластична виразність, що виникає з сукупності навичок та психофізичних якостей людини, доповнена естетичними та етичними компонентами, виявляє наявність або відсутність пластичної майстерності актора [4, с. 11].

Емоційно-чуттєвий вплив пластичної виразності має бути підкорений рішенням сенсових, тематичних та естетичних завдань, оскільки сценічна пластика – це вираження змісту художнього образу. Будь-які пози, жести та спеціально виконані рухи впливають на емоційно-чуттєву сферу актора, тому пластичну виразність доцільно розглядати з позиції дієвої пластики, основою якої є драматургічний розвиток змісту сценічного твору (на цій основі вибудовується логіка пластичного рішення художнього образу постановки та персонажу).

На думку В. Ніжельського, тілесна виразність або виразність рухів – це особливий тип рухової діяльності [8]. Відповідно виразність позиціонується як рухова діяльність, що включає в себе біомеханічні та естетичні параметри рухів (у розумінні впливу на глядача через його візуальне сприйняття) і відбувається в часі та просторі. Пластичний фактор, що включає наявність форми руху або пози, доцільність якої перевершує практичну необхідність, стає важливою та головною характеристикою виразної рухової діяльності.

Розвиток сценічної пластики актора наразі відбувається на основі сформованих у ХХ ст. розробок, методик та тренінгів провідних теоретиків і практиків театрального мистецтва – К. Станіславського, Вс. Мейерхольда, О. Таїрова, М. Чехова, І. Коха, Ш. Дюллена, А. Арто, Г. Крега, Е. Декру та ін. Завдяки їх діяльності було створено передумови для виникнення нової форми – пластичний театр драми, а головне – сублимовано унікальний досвід пластичної культури актора, розроблено багато унікальних методик та авторських тренінгів, що сприяють покращенню результатів в процесі пластичного виховання актора.

На сучасному етапі однією з тенденцій світового театрального мистецтва є звернення режисерів-постановників до посилення видовищних форм вистав. Відповідно особливий акцент робиться на зовнішніх засобах акторської виразності, а нерідко невербальні засоби виразності в структурі сценічної постановки стають домінуючими. Пластика, поєднання хореографічних і драматичних фрагментів, пластична сценічна дія є одними з оригінальних способів втілення режисером власних концептів. Наразі звичним явищем стали театральні постановки, вирішені режисерами, завдяки збагаченню видовищності форм, на межі хореографічного, пантомімічного та драматичного мистецтва. На основі пластики відбувається процес інтегрування у театральну постановку соціально-культурних інтриг, актуальних суспільних символів та сенсів, взаємопроникнення класичних та новаторських естетичних принципів та формування нових «мов», що зумовлюють динаміку художнього процесу.

Аналізуючи світові практики інтегрування сценічної пластики в театральні постановки, можемо визначити їх характерні ознаки: трансформація та адаптація пластичних засобів акторської виразності; гармонійне поєднання мовного тексту драматургічного першоджерела зі створеним уявою режисера та акторів ігровим текстом, а також сценографічним, хореографічним та музичним оформленням. Метафоричність, стилістична єдність та багатовимірність пластичних елементів сприяють розкриттю характерів персонажів та сенсу подій вистави.

На думку зарубіжних театрознавців, для розуміння та осмислення пластичного коду в умовах сучасної драматичної вистави, важливо враховувати не лише його зв'язок зі словом, стилем, жанром, драматургією, соціумом, добою, але й багатівневе та багатоетапне сприйняття художнього образу [3, с. 18].

Висновки. Сценічна пластика в умовах сучасного соціомистецького простору – універсальний засіб розширення меж драматичного театру. Використання елементів пластичної культури актора дозволяє актуалізувати драматургічну дію. Специфіка сценічної пластики в контексті сучасної акторської майстерності – один із важливих засобів у процесі здійснення новаторських постановок класичних драматургічних творів та авторських інсценізацій, що відображає особливості еволюціонування художніх засобів зовнішньої акторської виразності. Метафоричність, стилістична єдність та багатовимірність пластичних елементів сприяють розкриттю характерів персонажів та сенсові-змістового аспекту театральної постановки.

Список літератури:

1. Бусол А., Бусол В., Кронштадт Г., Цибульський М. Сценічний рух як складова професійної підготовки студентів спеціальності акторська майстерність. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації* : зб. наук. праць. Вип. 17. Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2014. С. 34–41.
2. Дрознин А. Физический тренинг актера по методике Дрознина. Москва : ВЦХТ, 2004. 160 с.
3. Зыков А.И. Динамика художественных процесов в театральном искусстве: пластика и танец в структуре современного российского драматического спектакля : автореферат дис. канд. искусствоведения : 17.00.09 / Саратовская государственная консерватория имени Л.В. Собинова. Саратов, 2015. 32 с.
4. Козлов Н.И. Пластическая культура в создании художественного образа вокального произведения на современной эстраде : автореферат дис. ... канд. искусствоведения : 17.00.09 / Санкт-Петербургский гуманитарный университет профсоюзов. Санкт-Петербург, 2013. 24 с.
5. Маркова С.В. Пластическая режиссура: проблемы формирования пластической культуры режиссера и актера. *Культурная жизнь Юга России*. 2009. № 4(33). С. 25–26.
6. Мейерхольд В.Э. Мастерство актера. Мастерство актера и режиссера. Хрестоматия / под ред. Б. Алперса и П. Новицкого. Москва : Гослитиздат, 1935. 408 с.
7. Морозова Г.В. Пластическое воспитание актера. Москва, 1998. С. 8.
8. Нижельской В.А. Выразительное движение как взаимосвязь двигательных способностей и пластических качеств актера. *Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств*. 2015. Вып. 4–1. С. 52–56.
9. Старостин Ю. Акторський тренінг: його зміст та основа. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого*. 2016. Вип. 19. С. 201–204.
10. Торгашов В.Н. Дефицит пластической культуры актера – проблема современного актерского образования. *Ученые записки Орловского государственного университета*. 2013. № 2(54). С. 387–389.
11. Торгашов В.Н. Анализ состояния сценической пластики в современном драматическом спектакле (на материале исторического этикета и стилевого поведения). *Ученые записки Орловского государственного университета. Серия : Гуманитарные и социальные науки*. 2014. № 1(57). С. 409–411.
12. Williams T. Production Notes Sweet Bird of Youth; A Streetcar Named Desire; The Glass Menagerie, by Tennessee Williams. Penguin, 1984, pp. 229–231.

References:

1. Busol, A., Busol, V., Kronshtal, G., & Tsybulsky, M. (2014). Stsenichniy rukh yak skladova profesiinoi pidhotovky studentiv spetsialnosti aktorska maisternist [Stage movement as a component of professional training of students of the specialty acting]. *Fizychna kultura, sport ta zdorovia natsii*, vyp. 17, pp. 34–41. Vinnytsia : TOV "Lando LTD".

2. Droznin, A. (2004). *Fizicheskiy trening aktera po metodike Droznina* [Physical training of the actor according to the method of Droznin]. Moskva : All-Russian Exhibition Center.
3. Zikov, A.I. (2015). *Dinamika hudozhestvennykh protsesov v teatralnom iskusstve: plastika i tanets v strukture sovremennogo rossiyskogo dramaticheskogo spektaklya* [Dynamics of artistic processes in theatrical art: plastic and dance in the structure of modern Russian drama performance] (PhD Thesis). Saratov : Saratovskaya gosudarstvennaya konservatoriya imeni L.V. Sobinova.
4. Kozlov, N.I. (2013). *Plasticheskaya kultura v sozdanii hudozhestvennogo obraza vokalnogo proizvedeniya na sovremennoy estrade* [Plastic culture in creating an artistic image of a vocal work on the modern stage] (PhD Thesis). Sankt-Peterburg : Sankt-Peterburgskiy gumanitarniy universitet profsoyuzov.
5. Markova, S.V. (2009). *Plasticheskaya rezhisura: problemy formirovaniya plasticheskoy kultury rezhissera i aktera* [Plastic production: problems of the formation of a plastic culture of the director and actor]. *Kulturnaya zhizn Yuga Rossii*, no. 4(33), pp. 25–26.
6. Meyerhold, V.E. (1935). *Masterstvo aktera* [The skill of the actor]. *Masterstvo aktera i rezhissera* [The skill of the actor and director]. Moskva : Goslitizdat.
7. Morozova, G. (1998). *Plasticheskoe vospitanie aktera* [Plastic education of the actor]. Moskva.
8. Nizhelskoy, V.A. (2015). *Vyrazitelnoe dvizhenie kak vzaimosvyaz dvigatelnykh sposobnostey i plasticheskikh kachestv aktera* [Expressive movement as the relationship of motor abilities and plastic qualities of the actor]. *Vestnik Kazanskogo gosudarstvennogo universiteta kultury i iskusstv*, vyp. 4-1, pp. 52–56.
9. Starostin, Y. (2016). *Aktorskiy treninh: yoho zmist ta osnova* [Actor training: its content and basis]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu teatru, kino i telebachennia imeni I.K. Karpenka-Karoho*, vyp. 19, pp. 201–204.
10. Torgashov, V.N. (2013). *Defitsit plasticheskoy kultury aktera – problema sovremennogo akterskogo obrazovaniya* [Deficiency of the actor's plastic culture – the problem of modern acting education.]. *Uchenye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta*, no. 2(54), pp. 387–389.
11. Torgashov, V.N. (2014). *Analiz sostoyaniya stsenicheskoy plastiki v sovremennom dramaticheskom spektakle (na materi ale istoricheskogo etiketa i stilevogo povedeniya)* [Analysis of the state of stage plastic in a modern dramatic performance (on the material of historical etiquette and style behavior)]. *Uchenye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya : Gumanitarnyye i sotsialnyye nauki*, no 1(57), pp. 409–411.
12. Williams, T. (1984). *Production Notes Sweet Bird of Youth; A Streetcar Named Desire; The Glass Menagerie*, by Tennessee Williams. Penguin.